

MEȘTEȘUGURILE POPULARE, FACTOR DE MENȚINERE A CONTINUITĂȚII ȘI IMAGINII ETNICE

Dr. în etnologie **Elena POSTOLACHI**

POPULAR HANDCRAFTS, MAINTAINING ELEMENT OF THE CONTINUITY AND ETHNIC IMAGE

Popular handicrafts and artistic pursuits represent an inestimable potential of technological values, practical and esthetic knowledge selected and improved by the people for the centuries. Due to these handicrafts was settled up a cultural material original environment of decorative utilitarian objects, tools and equipments. The author pledges for launching again the fundamental applied research process of handicrafts and artistic pursuits at the state level; setting up of a national centre of identification through research and development of the patrimonial handicrafts values, giving methodical support in organizing small handicraft enterprises, studying and finding intern and extern markets for the commercialization of popular handicrafts.

1. Industria casnică, meșteșugurile populare – parte continuă a ocupațiilor de bază – de-a lungul timpului au fost un factor important în dezvoltarea economiei și culturii, în menținerea continuității și imaginii etnice, în instruirea și educarea generației tinere.

În număr de circa 200 după cele 100 zile de muncă intensivă în agricultură, viticultură, pomicultură și a., industria casnică și meșteșugurile populare au ocupat și completat timpul liber al populației rurale cu îndeletniciri de înaltă măiestrie tehnologică și decorativă. Bazate pe materia primă locală și brațele de muncă ale familiei, ele au satisfăcut necesitățile în obiecte de uz casnic și decorative, de ritual și ca zestre copiilor, fiind practice și delicate, tradiționale. Piesele manuale poartă în sine amprenta îmbinării logice a raționalului și frumosului, a căldurii mâinilor și viziunii estetice, a stării sufletești. Piesele artizanale conțin în sine anumite mesaje cu funcții comunicative și simbolice care pot fi descifrate, citite.

Uneltele de muncă, mijloacele de transport tradiționale, ustensilele și utilajul meșteșugăresc de

prelucrare a produselor alimentare, a fibrelor textile, de confecționare a țesăturilor populare, a mobilierului țărănesc, a atributelor de ritual din cadrul ceremoniilor familiale, a artei culinare populare ș.a. – toate demonstrează marele talent creativ al poporului, coeziunea lui cu mediul natural și ocupațiile de bază.

Dacă industria casnică satisfăcea necesitățile familiei în obiecte practice și decorative – îmbrăcăminte, împodobirea locuinței, legăturile de nuntă, zestrea copiilor, atribute pentru ritualul funerar, – meșteșugurile populare intraseră într-o altă etapă, meșteșugarii confecționând obiecte nu doar pentru sine, ci la comandă, pentru membrii comunității în care locuiau, realizând surplusul de obiecte la piață.

Potrivit datelor recensământului din 1774-1777, renumitul istoric Pavel Dmitriev a sistematizat 157 specialități meșteșugărești. În sec. al XIX-lea numărul acestora a crescut, multe fiind meșteșuguri artistice. În Moldova erau dezvoltate numeroase centre meșteșugărești. În județul Orhei, bunăoară, în 1894 erau 9 centre de ceramică: la Cinișeuți, Iurceni, Vășcăuți, Mîndra, Frumoasa, Hodjinești, Păulești. Numai în s. Cinișeuți cu olăritul se ocupau 184 familii, circa 600 oameni, iar în tot județul Orhei erau 237 cuptoare de ars ceramică. Meșteșugarii olari, ca și spătarii, abajerii realizau mărfurile pe întreg teritoriul țării, deseori schimbând vasele pe produse agricole. Datorită profesării unui meșteșug familia își asigura o mare parte din venit.

Prin urmare, sistematizând aceste îndeletniciri meșteșugărești executate la comandă, pentru piață sau oferite ca servicii comunității rurale, au fost depistați mulți meșteri care pot fi divizați potrivit domeniilor de activitate profesate și în funcție de materia primă folosită:

- pietrar, vânător, pescar, culegător de plante medicinale, de ciuperci, apicultor, vârar etc. (materie primă și produse pentru alimentație dobândite din natură);

Meșteșug tradițional în satul Mihăileni, r. Râșcani

- agricultor, legumicultor, viticultor, pomicultor, etc. (materie primă și produse alimentare obținute la cultivarea pământului);

- morar, storcător de ulei, de struguri, uscător de fructe, rachier, cașcagiu, pastramagiu, bucătar, colăcar, culinar etc. (prelucrarea produselor alimentare);

- scărmanător, boiangiu, torcător, țesătoare, urzitoare, nividitoare, alesătoare, brodeză, tricoteză, împletitoare, croitoreasă, florăreasă, rogojinar, piuar, postăvar etc. (prelucrarea materiei prime textile și confecționare de piese).

Și de păstorit erau legate anumite meserii – păstor, măcelar, cușmar, cizmar, cojocar, blănar. După cum ați aflat, acești meșteri iscusiți erau numiți simplu, sugestiv și nu într-o manieră artificială, după cum încearcă a le descrie Nomenclatorul de profesii – *confecționar a pieselor din țesături, confecționar a obiectelor din lemn* etc. Pe când populația i-a numit succint și obiectiv, pe înțelesul tuturor – *croitor, tehnolog, lemnar, rotar, ceramist sau olar, pietrar*.

Am amintit o bună parte de meșteri populari, având scopul de a vă demonstra numărul mare de domenii meșteșugărești în mediul rural, unde mai pui că fiecare domeniu avea la dispoziție anumite utilaje și ustensile, tehnici de producere, cu o mare diversitate de forme și expresii culturale a obiectelor confecționate. Toate aceste valori tehnologice, diversitatea de obiecte și expresii culturale sunt un imens și durabil potențial în ameliorarea calității vieții și reducerea sărăciei, în deschiderea de locuri de muncă, de stopare a migrației și un izvor nesecat de experiență și modele pentru instruirea și educația generației în creștere.

Generalizarea și detalierea categoriilor de meșteșugari pentru perioada trecutului, bogat în tradiții autohtone, rămâne o intenție de a conștientiza potențialul acestor valori pentru economia, cultura și imaginea etnică a patrimoniului. Nu este o chemare de a reveni la tehnicile trecutului, deși acestea erau ecologice, dar un îndemn ca valorile tradiționale să fie identificate și descrise, sistematizate și valorificate, îndeosebi cele artizanale, care au alcătuit zestrea de valori familiale, au ocupat timpul liber și sezonier al sătenilor, au contribuit la prelucrarea materiei prime obținute în gospodărie (lână, piei, lactate, carne, fructe și a.). Aici țin să argumentez că ocupațiile meșteșugărești, artizanatul are și rostul de tratament fizic și spiritual, corectează pornirile agresive, ameliorează starea sănătății pentru unele categorii de pacienți.

2. Meșteșugurile populare și dezvoltarea lor până în anii '90 ai sec. XX.

A fost o perioadă când dezvoltarea meșteșugurilor populare era susținută de anumite programe de stat, dezvoltându-se în cadrul întreprinderilor și fabricilor specializate precum: 9 fabrici de covoare „Floare-Carpet” din Chișinău, Ungheni, Orhei, Ciadâr-Lunga, Comrat și a., în cadrul Asociației de meșteșuguri „Artizana” cu fabrica „Meșter-Faur”, „Confecția”

cu fabrica de ceramică din Ungheni, de tricotaj din Cahul, de meșteșuguri din Soroca și a. Datorită unei asistențe tehnico-artistice calificate acordate de specialiști din diferite ramuri (etnologi, tehnologi, dizaineri, economiști, manageri, pictori-practicieni și a.), fiecare model nou creat sau abia proiectat trecea testul corespunderii criteriului „respectă sau nu tradiția meșteșugurilor populare”, autorul obținând anumite coeficiente la salariu. Numai la fabrica „Meșter-Faur” activau circa 9500 meșteri populari din diferite domenii (țesut, broderie, croșetărie, împletit din salcie, ales de covoare, tricotare, lemnărie, confecții din piele, suvenire etc.). Printre specialiștii dizaineri și tehnologi, care se ocupau de valorificarea tradițiilor populare moldovenești, nu erau însă cei care să poseze limba română. Noi nu am instruit cadre de pictori modelieri în domeniul artizanal, erau doar câțiva reprezentanți care cunoșteau parțial tradițiile. Și totuși, cu toate că statul susținuse producția, nu se reușise valorificarea tradițiilor populare în țesut, covoristică, broderia costumului național, ceramica moldovenească și a. De exemplu, în ceea ce privește arta alesului de covoare, în urma cercetărilor de teren și sistematizării de materiale au fost identificate peste zece grupe tipologice de covoare netede (scoartă, chilim, covor, război, lăicer ales, păretar ales, polog, ungher și a.), glaușate (cerga, nițurca) și reliefate (covor în bumbi), la întreprinderile de stat fiind valorificat numai lăicerul vrâstat și cel îmbinat cu vrăste și motive vegetale stilizate, nițurca.

Dintre tradițiile costumului, din cele 11 grupe de catrințe identificate nimic nu s-a valorificat, creându-se nou doar „costumul integral brodat de mașină”. În cadrul cercetărilor de teren la întrebarea „Ce știți despre tradițiile prosoapelor ucrainești?”, în s. Corjeuți ni s-a răspuns: „Prosoapele ucrainești se vând la magazinul „Fantezia” din Chișinău”. A fost un răspuns cum nu se mai putea de corect, fiindcă pictorițele care dirijau arta țesutului erau specialiste din Ucraina, la fel ca și experții în materie de ceramică din Ungheni – toți 4 pictori ucraineni. E și logic că nu poți profesia arta unui popor, căruia nu-i cunoști limba, creația și tradiția. Sunt multe aspecte ale problemei, reminiscentele cărora se resimt și astăzi.

Într-o bună zi și ceea ce a fost s-a destrămat și s-a dărâmat: nici urmă, astăzi, de „Meșter-Faur” sau de alte fabrici artizanale.

A rămas numai fabrica – Societatea „Floare-Carpet” de covoare flaușate de origine străină orientale, un mare gigant de promovare a producției industriale, și fabrica de covoare din Ungheni, care de asemenea produce covoare după cataloage străine, și în mare parte din sintetică. Ultimii ani se tot încearcă revenirea la tradițiile covorului moldovenesc, dar foarte puțin se reușește. În plus, se lucrează cu fire și lână din străinătate. Dar ce se face cu materia primă locală? Se vinde străinilor nespălată cu 1-2 lei kg. Sau stă neprelucrată ani de zile, iar unii la sudul Moldovei

Tatiana Popa, meșterită populară din satul Palanca, Călărași

au găsit o nouă funcție a lânii – acoperă stâna cu ea. Toate acestea sunt adevăruri proaspete, culese la sfârșitul anului 2008 în cadrul unui proiect ce-a prevăzut organizarea a 12 seminare zonale cu fermierii agricoli în toată republica. În cadrul acestora, s-au depistat nenumărate probleme ale sătenilor și bariere greu de trecut: lipsa de informație, de coordonare între producția agricolă și realizarea ei, pierderea volumelor mari de fructe, struguri, un șir de fărădelegi în urma cărora locuitorii de la sate nu-și pot realiza surplusul de produse la timp și la preț rezonabil, sunt lipsiți de susținere, de tehnică de lucru etc.

Nu mai spun că Programul „Renașterea Satului” e foarte departe de a renaște adevăratele valori naționale ale satului moldovenesc, acea atitudine gospodărească și chibzuită a săteanului, la care totul avea locul și timpul lui. Deși astăzi există Uniunea Fermierilor, societăți ale apicultorilor, pescarilor, Centrul de școlarizare (ACSA), Uniunea Meșterilor Populari etc., totuși e foarte greu să realizezi anumite planuri și programe de valorificare a valorilor tradiționale. Multe particularități ale fenomenului tradiției populare nu sunt cunoscute, nu este conștientizat factorul importanței dezvoltării tradițiilor populare pentru buna gospodărire, a unor practici tehnice ecologice, protejarea mediului, patrimoniului cultural, continuitatea în transmiterea informațiilor seculare artizanale etc. generației tinere. Este foarte important, de rând cu schimbarea mentalității, a sporii interesul societății față de dezvoltarea patrimoniului național. Dat fiind că astăzi au dispărut multe îndeletniciri meșteșugărești, numărul meșterilor s-a redus catastrofal și nici nu există o cartografiere a centrelor, a meșteșugurilor, a potențialului de creatori populari, nimeni nu se ocupă serios de cultura materială creată de talentul popular.

Aduc unele cifre sugestive despre numărul de

creatori populari: dacă în anii '90 ai sec. XX fiecare țară baltică avea peste 3 mii meșteri înregistrați, România circa 40 mii, Moldova până astăzi are circa 300 meșteri populari cu titlu. Artizanatul popular se promovează prin Centrul de creație mai mult „orală”, prin Uniunea Meșterilor Populari, prin toate exponatele din Muzeele naționale, fiindcă real muzeele dețin patrimoniul meșteșugăresc, dar, din păcate, acest valoros patrimoniu național nu este cercetat sub aspect etnografic, nu face parte din sistemul problemelor științifice, în ciuda faptului că el constituie baza sau verticalitatea culturii unui etnos, factorul care conține nuanțele necesare imaginii etnice a talentului, a geniului etnic.

Dar, mă întreb, dacă mai are perspective acest impunător domeniu de meșteșuguri tradiționale, în mare parte uitate, cu foarte puțini meșteri reprezentativi?

Cred că aceste unice valori autentice de tehnologii, obiecte, rețete culinare, tradiții necesită a fi grabnic cercetate, cât mai sunt în viață informatorii ce păstrează cunoștințe originare, și aceste cercetări cu priză de valorificare și renaștere se vor solda cu roade, dacă vor fi asigurate și susținute de stat prin programe, finanțe, coordonare.

3. Ce obiective necesită a fi rezolvate în scopul revenirii la valorile naționale artizanale?

- Relansarea procesului de cercetare fundamental-aplicativă a meșteșugurilor, a artei populare;
- Elaborarea de lucrări științifico-metodice aplicative (cataloge, enciclopedii pe tehnologii, albume pe domenii meșteșugărești cu materiale de instruire etc.

- Crearea unui *Centru național de identificare prin cercetare și dezvoltare a valorilor patrimoniale meșteșugărești*, care ar întruni specialiști din diferite domenii având ca scop elaborarea de strategii și programe zonale de revenire la valorile autohtone, de coordonare în cercetare, inovare și expertizare, instruire științifico-metodică, popularizare, publicare de lucrări fundamental-aplicative pe îndeletniciri și meșteșuguri. Acest Centru va avea nevoie de o bancă de date, de modele, tehnologii și centre meșteșugărești, meșteri, obiecte produse etc. Pe lângă acest centru va activa un Consiliu de experți (etnografi, dizaineri, tehnologi, meșteri performanți, manageri și a.), care vor elabora și aproba unele inovații ce-ar putea fi implementate în mici întreprinderi meșteșugărești;

- Oferirea de suport metodic pentru organizarea micilor întreprinderi meșteșugărești, studierea și găsirea de piețe interne și externe, asistență în organizarea de galerii, târguri și magazine artizanale;

De menționat, că parțial, la aceste obiective subscrie Societatea de cercetare-dezvoltare a meșteșugurilor populare „Etnotex” din cadrul Parcului de tehnologii și știință „Academica”.